

*Пантілеєнко К. С.,**викладач кафедри філології**Дніпровського державного аграрно-економічного університету*

ПРЕЗЕНТАЦІЯ РІЗНОВИДІВ ЖИТТЯ У “ЩОДЕННИКУ СТРАЧЕНОЇ” МАРІЇ МАТІОС

Анотація. У статті розкриваються особливості сучасного роману М. Матіос до яких слід віднести вічні духовні цінності – універсальні, тобто такі, що в усі часи й у всіх народів займали і займають дуже велике значення. Авторка майстерно розкриває перевтілення гострошпилевого та “повсякденного” життя жінки, яке набуває особливого значення в сучасних літературах. До таких цінностей належать життя, любов, дружба, краса, істина, родина тощо. Стаття наголошує, що саме на цих цінностях і ґрунтується вся творчість відомої романістки Марії Матіос. Найбільш важливими для неї та її героїв постають такі реалії і навколо яких і обертаються всі інші. До найвищих духовних цінностей, безперечно, належить сама людина та її життя. Як відомо, цінність та якість людського “життя” здавна становлює один з найбільш важливих принципів самого існування. Приклади щодо цього можна відшукати в міфах, літературі та філософії багатьох етносів. Людська цивілізація не зможе продовжити своє існування, якщо не буде усвідомлювати цінності життя. Метою статті – розкрити, на прикладі фрагментів “життя” героїні Матіос, як відбувається поглиблення теоретичних відомостей про концепт вираження духовних цінностей загалом, а також, як об’єктом дослідження стають особливості мовного вираження основних духовних цінностей світу головної героїні Марії Матіос. Одним з базових завдань статті є опис різних фрагментів з урахуванням культурно зумовлених та індивідуальних рис світобачення роману “Щоденник страченої” Марії Матіос, серед яких основними варто вважати концепти вираження життя через життя жінки – чекання коханого, життя – кохання, спільне життя, життя-самотності, життя – роздягання. На численних прикладах продемонстровано основні вектори художнього переосмислення типових для літературної репрезентації жіночих образів. Суть поняття “повсякденного” життя виходить однією з категорій постмодернізму, теоретично обґрунтованої у працях М. де Серто, Е. Гофмана, П. Був’є та ін., що полягає у вивченні життя не в самих проявах, що фіксуються у літературних поняттях, а в тому вигляді, як воно проявляється в побуті, частково у свідомому, а більшою мірою навіть у несвідомому вигляді.

Ключові слова: роман, життя, репрезентація, цінність, жінка, чоловік.

Одним із важливих аспектів вивчення національного письменства крізь призму сучасної теорії літератури – художня репрезентація жінки як суб’єкта культуротворення й переосмислення складних понять та комплексу культурних уявлень. Отже, **мета цієї статті** – окреслити найбільш показові тенденції творення жіночих образів в українській великій прозі початку ХХІ ст. Теорії постмодернізму отримали відклик у сучасній українській прозі кінця ХХ – початку ХХІ століть [1], [2]. Привертає увагу, перш за все, переоцінка усталених цінностей, пошук

нових тем, форм зображення, змішуванням жанрів та репрезентування долі героїв [3], [4]. У даному дослідженні спрямовано увагу на з’ясування питань вираження закономірностей позначення, вираження та опису фрагментів життя та щастя в романі, а саме, жіночого. Таким чином, дослідження особливостей презентації є актуальним через те, що воно відповідає сучасній тенденції розвитку лінгвістики і прози – переходу від спеціалізації лінгвістичного знання до його інтеграції [5, с. 110].

Актуальність проблеми. Фрагменти вираження презентації, взагалі, будь-якого автора художнього тексту визначаються його індивідуальними уявленнями й інтенціями щодо сприйняття світу. Під час осмислення та розмірковування над реаліями навколишнього середовища виникають асоціації, певні ментальні уявлення, що згодом формують смисли. Картина “життя” є розуміння людиною дійсності крізь призму відображення самої свідомості. Отже, роботу мисленнєвого апарату індивід виражає за допомогою мови. Думки або асоціації, які виражаються в мовленні й формують мовну репрезентацію. Оскільки у свідомості людини виникають поняття щодо тих чи інших подій, що узагальнюються у свідомості та згодом набувають рис. Трансформуючи досвід у певні явища, людина вибудовує свій особистий простір, який утворює концептуальну картину особистого – “багатомірне явище, у якому, – як підкреслює Л. А. Лисиченко, – як у кристалічній сітці відбиваються і елементи світового універсуму, і зв’язки між цими елементами” [6, с. 13], [7, с. 117].

До яскравих представниць сучасної української прози і належить Марія Матіос, яка сучасно репрезентує проблему долі людини, зосереджує увагу на душевних та психологічних зіткненнях, змальовує вчинки та стосунки з найближчим оточенням. Народжена 19 грудня 1959 року на Буковині, Марія Матіос, справжня гуцулка. Вона щира прихильниця своєї родини, рідного слова і домашньої кухні. Одна з найпопулярніших українських письменниць. Відомі романи “Солодка Даруся” та “Нація” витримали понад 6 видань. Вона Лауреат Шевченківської премії. Прозова творчість авторки дуже багата в жанровому плані: роман-памфлет, бульварний роман, повість, книга кулінарних рецептів, сага у новелах.

Аналіз попередніх досліджень. Як відомо, сьогодні існує багато літературних студій українського письменства у роботах В. Агеевої, Н. Зборовської, Р. Мовчан, О. Забужко, С. Павличко, Г. Улюри та ін. здійснено чимало цінних узагальнень щодо провідних явищ художньої репрезентації героїнь в сучасній літературі та у класичних творах (Агеева 2008, Гундорова, 2013, Забужко, 2009, Павличко, 2002). Аналіз специфіки репрезентації “життя”, що відноситься і розкривається у духовних внутрішніх цінностях. Вічні духовні цінності є універсальними, тобто такими, що в усі часи й у всіх народів мали велике значення. До

таких цінностей належать життя, любов, дружба, краса, істина, родина тощо. Саме на цих цінностях і ґрунтується вся творчість Марії Матіос. Найбільш важливими для неї та її героїв постають такі реалії, як любов, життя та родина. Довкола цих цінностей обертаються всі інші [6]. До найвищих духовних цінностей, безперечно, належить сама людина та її життя [4, с. 197], [8]. Цінність людського життя здавна становила один з найбільш важливих принципів існування. Приклади щодо цього можна відшукати в міфах, літературі та філософії багатьох етносів. Людська цивілізація не зможе продовжити своє існування, якщо не буде усвідомлювати цінності життя.

Виклад основного матеріалу. Репрезентація “життя” в романі розкривається через загальне уявлення героїні про навколишній світ, мисленевими утвореннями, що виражаються низкою сталих вражень. У яких виражаються так звані індивідуальні сприйняття дійсності, які репродуковані досвідом особистості, її проєкцією власного життя на з’ясування реалій світу через життя жінки – чекання коханого, життя – кохання, спільне життя, життя-самотності, життя – роздязання.

Матіос наголошує, що у чоловіка світосприйняття “життя” через “жорсткий і холодний погляд”, а у жінки це “оманлива ідилія”, в якій “якийсь цілком випадковий чоловік і, як правило, цілком випадково прибирає обличчя уявленого тобою царевича – і далі тимчасово, а чи і впродовж життя, мордує тебе з усією силою тобою ж придуманої чи змайстрованої пристрасті”. Також чітко сформований, ще з дитинства, стереотипний образ для всього життя чоловіка – батька – “з моїм молодим і красивим татом! Я б хотіла й собі такого чоловіка! І щоб він спав так само красиво й незалежно...”, “цей ненависний і любий одночасно чоловік” [9, с. 33]. Репрезентація проходить крізь спогад-хворобу: “чоловік, що спить по діагоналі ліжка й одною рукою тримає мою грудь. А на годиннику – завжди третя ранку”, або “від нього пахло Фаренгейтом – запахом усіх безсердечних і корисливих людей”.

Життя головної героїні представляється гострошпилевим, так вона приходиться до висновку, що “страждання невечерні, поки в людині жевріє життя”, “життя і страждання – приховані синоніми, вросли одне в одне, як сіамські близнюки”, “моє життя гірше, аніж ось цих бомжів”.

Аналізуючи роман, слід звернути увагу, на ознаки, що для жінки “корона і крона життя – чекання смерті”, так головна героїня вважає, що “щоденник життя розумна людина могла би помістити в п’ятеро, десятеро слів: народилася, любила, страждала, народжувала, втрачала, мучила, вмерла”. “Клінічний випадок, – каже моя подруга, господарка привітної дачі. Ти не вписуєшся в класичну другу статтю, уже відверто сміється з мене, – ти не жінка, ти – стаття якась третя”. Я ж думаю, що для мене ще не придумали статі”.

Аналізуючи фрагменти презентації самого “життя”, слід звернути увагу на сучасне світосприйняття чоловіків про жінок, а саме сусіда по кабінету головної героїні “На мої припущення щодо ролі жінки в процесі початку війни мовляв, начиталася про Єлену Прекрасну, ось і мучить тебе всяка ахінея. Наш час – нецікавий для починання воєн через жінку. Мовляв, перевелася справжня жіноча порода, здатна збурияти в чоловікові Везувій, магма з якого розлилася б на іншому кінці планети; натомість модифікувалася порода жінок-“дворняг”. А “дворняжка” не може перевестися. Вона може хіба що одіамантистися, не розу-

міючи, що це їй все одно не допоможе. Жіночі запити здрибніли, і сьогодні ніхто не просить свого коханого зачерпнути шоломом води із Євфрату чи з Амазонки; а отже, – умерли благородні почуття, задля яких чоловік міг зробитися як некерованим у своїй агресії, так і непередбачуваним у своєму милосерді задля якоїсь одної-єдиної жінки”.

Матіос вдало крім свого бачення презентує і долі своїх побічних “улюблена письменниця” героїні, яка вважає, що “що жіночу свідомість, свідомість, а не жінку як фізичну особу, репресувати майже неможливо. На відміну від свідомості чоловічої. За її письменницькою логікою жіноча свідомість малоприсадатна саме для тоталітарних репресій, або присадатна менше через те, що жінка завжди більш відповідальна за життя, ніж чоловік. Жінці важче позбутися власного життя, через те, що жінка майже завжди залишається оберегом іншого життя. Того, котре вона дала”. Але, якщо жінка не народжує її свідомість і життя піддаються “тоталітаристами й репресантами, в основному, виступають чоловіки”.

Слід відокремити, що Матіос у своєму романі “Щоденник страченої” аналізує не тільки письменниць, які розглядають “так немодно і так затято розробляє тему репресованої жіночої свідомості”, але й книжку М. М. “При відкритих очах” основна думка якої “Жіноче життя триває в придуманій нею темряві, там вона шукає своє правдиве зображення в дзеркалі якогось одного – вибраного нею – чоловіка” так Матіос приходиться до висновку, що “М. М. не знати цього – не знати жіночої психології. Або самій не бути жінкою”.

Мовну репрезентацію переродження життя можна побачити в **листі-молитві** жінки-християнки, коли вона сподівається дитини “всі бідні Евині дочки”, “щоб дитина, подібно до святого немовляти Іоанна, поклонялася Божественному Господові Спасителю”, а також щоб прожити щасливе життя Лариса “вперше в свідомому житті побрела до храму”, бо “всім на світі керує Бог? А раз керує – значить, лякає. Як лякає – значить, він терорист?” (Бен Ладен).

Аналізуючи роман “Щоденник страченої” можна зустріти “забобони”, які впливають на формування “стандартів багаторазового користування на всі випадки життя”, “можлива гармонія, між людьми, хоча й нетривала”, “міф, що біг продовжує життя”, і висновок з усього “шалене кохання грошей не додає і щастя не примножує”. Презентація життя виражається через термін в’язничного утримання, строк збирання врожаю, термін кохання, і все це відношення жінки до чоловіка.

Одна з глав репрезентує елементи оточення “Щоденника страченої” так і починається “Правдива історія людини – історія її приватного життя”, а саме “натуральність” у “часі приспаному Візувіями”. Лариса повертається з відрядження і описує у щоденнику життя у жіночому монастирі: жіноча природа у зеленому світі життя, в монашок живе обличчя та жваві очі в казарменому ритмі існування. Можна прослідкувати порівняння **життя жінки – чекання коханого**, бо воно “нестерпне”, “ночі минають химерно”, **життя – кохання** – це радість, сумнівна радість, безсумнівна – суцільна радість, радість кохання. Головна героїня Матіос порівнює своє життя з колежанкою Ларисою К., яка є “взірцем жіночого опису” та “проповідниця моралі” у неї чоловік – цяпочка, дітки – ідеальні, щастя – стабільне, але це тільки одна сторона, так їй легше жити з тим, що насправді у чоловіка є інша сім’я, донька на голці, а сама Лариса “вдарилася у блуд”.

Життя в романі Матіос репрезентується і з погляду жінки, в якій багато **художніх образів**, і з погляду чоловіка, **“спільне життя”** одне з складних питань, начебто спільне, а погляд неспільний, Лариса дивується, як молоді люди можуть жити “так правильно, з півслова розуміючи одне одного”, вона уявляла сімейне життя “бурхливішим, не таким регламентованим і прісним”. Розписаний план сімейного життя не врятовує пару від розлучення, бо в ньому “не пахло прихованою енергією кохання”, то був “графік сімейного життя, а не мистецтво”, “дутий замовниками рейтинг: сьогодні є, а завтра – шкереберть”, так відображено руйнівну дію шлюбу й побуту на взаємовідносини чоловіка й жінки. С. Д. – Ларисин рятівник і спокусник “виявився дуже вразливим і добрим”, тому що боїться **життя-самотності**. З ним вона була щаслива, бо “ніхто ні за ким не вмирав, це було легко й приємно”, вона не почувалася “зłodийкою”, “двоє випадкових подорожніх”.

Життя жінки – роздягання усі чоловіки такі – вони роздягають жінку очима швидше, ніж вона встигне привітатися. “Цікаво, чи є спосіб уникнути подібних роздягань, коли ти жінка і до того ж – не кікімора?”, “Чоловіки – вони мастаки інтриги не менші, ніж хвалені, завжди інтуїтивні жінки. Чоловік був такий ніжний, що, ледь доторкнувшись до нього, я зрозуміла свою погибель. Він пестив мене так, ніби ворожив. Тепер я рискаю, мов тигриця”. У мене виявився новий залицяльник, не-вимагальник, тільки давальник по імені Л. Д. Грошовитий дядько пенсійного віку, якому потрібна молода жінка. “Для приємного проведення надміру зайвого часу”. Все решту він дасть, так мені й сказав. Першою після нетривалих оглядин має бути сьогоднішня вечора в ресторані на воді. Але сформований стереотип коханого чоловіка, як носій духовних цінностей підказує “та краще хай мене згвалтують, ніж я маю зараз вечеряти з примусу душі, тримаючи подумки запрограмовану обов’язковість *отісля*”. В останній частині “Спілозі” головний герой, по словам Лариси, “ромео пенсійного віку з егоїзму. Колись він хотів стати власником моїх думок. А йому дозволялося мати тільки тіло”.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, теоретичні основи постмодерну значно вплинули на художню репрезентацію життя героїні Марії Матіос. Трансформація сучасної української прози надала незрушимої поштовх до низки присутніх особливостей, які дають тенденції до розвитку українського життя героїнь початку ХХІ ст. Ми приходимо до висновку, що ключові величини життя, такі як “людина” і “соціум”, відображені у доволі звичному поєднанні “людина і соціум”, де під соціумом розуміються усі майстерно описані особливості: етичного характеру, психологічного та побутового. Власне, роман Марії Матіос презентує образ історії життя, що може водночас відбуватися з людиною на яву або прожитий.

Література:

1. Агеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ : Факт, 2008. 359 с.

2. Гундорова Т. Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми. Київ : Грані-Т, 2013. 548 с.
3. Забужко О. Жінка-автор у колоніальній культурі, або Знадоба до української гендерної міфології. *Забужко О. Хроніки від Фортінбраса*. Київ : Факт, 2009. С. 152–191.
4. Павличко С. Фемінізм. Київ : Основи, 2002. 322 с.
5. Прищеп О. П. Особливості вербалізації концепту УКРАЇНА в мовомисленні сучасної української молоді. *Науковий вісник НУБіП України*. 2018. Вип. 292. С. 109–116.
6. Лисиченко Л. А. Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти. Харків. Основа, 2008. 272 с.
7. Семак Л. А. Контекстна синоніміка як лексична підсистема (на матеріалі сучасної жіночої прози). *Науковий огляд*. 2017. № 3 (35). С. 117–127.
8. Пантілеєнко Е. Влияние идеографических характеристик лексики на восприятие. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. Вип. 32. Т. 1. С. 69–71.
9. Матіос М. Щоденник страченої. Львів : ЛА Піраміда, 2011. 200 с.

Pantileienko K. The presentation of “Life” differences in the novel “The Diary of the Executed” by Maria Matios

Summary. The article deals with the features of modern Ukrainian novel by M. Matios, which includes the eternal spiritual values. The universals which have always been of the great importance for all the people. Such values include life, love, friendship, beauty, truth, family, and so on. The author emphasizes that all the works of the famous novelist Maria Matios are based on these values. The most important for her and her heroes such as realities and around which all others are revolved. Undoubtedly, the highest spiritual values include person and life. Moreover, the value and quality of human life has long been one of the most important principles of existence itself. Some examples of these can be found in the myths, literature and philosophy of many ethnic groups. Human civilization will not be able to continue its existence if it does not realize the values of life. The scientific novelty of the research results is to reveal, on the example of the concept of “life” of the heroine Matios, how the deepening of theoretical information about the concept of spiritual values in general, as well as how the object of study is the linguistic expression by Maria Matios. One of the basic tasks of the article is to describe various fragments taking into account culturally determined and individual features of the worldview of the novel “The Diary of the Executed” by Maria Matios, among which the main concepts are to express life, life – undressing. Numerous examples demonstrate the main vectors of artistic rethinking of female images typical of literary representation. The essence of the concept of “everyday” life is one of the categories of postmodernism, theoretically substantiated in the works of M. de Certo, E. Hoffman, P. Bouvier, etc., which consists in the study of life but not in the manifestations themselves, which are fixed in literary concepts, and in the form manifests itself in everyday life, partly in the conscious, and to a greater extent even in the unconscious. The author skillfully reveals the “everyday” life of a woman, which acquires special significance in the modern literature.

Key words: novel, life, representation, value, woman, man.